

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
1. O istorie foarte îndelungată	17
2. Scurtă istorie a capitalismului	32
3. Sfârșitul imperiului american.....	116
4. Primul val al viitorului: hiperimperiul.....	176
5. Al doilea val al viitorului: hiperconflictul	222
6. Al treilea val al viitorului: hiperdemocrația	266
7. Dar România?	290
<i>Mulțumiri</i>	293

Jacques ATTALI

Scurtă istorie
a viitorului

Cu un capitol pentru ediția
în limba română

Traducere de Mihai Ungurean

POLIROM
2016

Începutul sfârșitului

Și totuși, sfârșitul celei de-a noua forme se anunță deja, la fel cum, anterior, cu mult timp înainte, se anunța sfârșitul tuturor formelor precedente.

În primul rând, Ordinea economică suferă de numeroase contradicții interne. Deficitele externe explodează, iar finanțarea lor depinde din ce în ce mai mult de străinătate. Dacă, în 1985, deficitul extern american (2,8% din PIB) nu era finanțat decât în proporție de 8% de guvernele străine, în 2006 el este de 5,2% din PIB, fiind finanțat cu mai mult de 30% de străinătate. În plus, două treimi din rezervele mondiale, exprimate în dolari, din care două trilioane numai în Asia, au pierdut o treime din valoarea lor în euro începând din 2002.

Proliferând excesiv, nelimitat și fără control, sistemul financiar american pretinde niște rentabilități pe care industria nu le poate atinge, astfel încât întreprinderile industriale preferă să dea cu împrumut banii câștigați în sectorul financiar decât să-i investească în propriile activități. În consecință, automobilele, echipamentul casnic, televizoarele și telefoanele americane nu mai sunt la nivelul celei mai bune calități mondiale. Iar întreprinderile americane sunt copleșite de povara sumelor pe care le au de plătit pensionarilor lor.

În plus, o parte a economiei americane este amenințată de apariția internetului: tot ceea ce poate fi dematerializat este schimbat treptat în mod gratuit. Deja marii distribuitori vând mai puține CD-uri decât în urmă cu zece ani; tentativele de înlocuire a vânzărilor de CD-uri cu cele de fișiere digitale eșuează: în 2006, din cele 20 de miliarde de fișiere digitale muzicale

download-ate s-au cumpărat mai puțin de un miliard.

Salariații au și ei din ce în ce mai multe datori, mai ales la două societăți publice (Fannie Mae, a doua întreprindere din Statele Unite, și Freddie Mac, a cincea) care posedă sau garantează împrumuturi ipotecare în valoare de patru trilioane de dolari; datoria a crescut de patru ori în zece ani. Dobânda pentru economiile salariaților americani nu mai este decât de 0,2%, cea mai mică din lume, pe când, până în 1980, aceasta era de 10%. Datoriile familiilor americane către emițătorii de carduri depășesc în 2006 venitul pe mai mulți ani. Concurența dintre băncile ce acordă împrumuturi este necruțătoare: dacă în urmă cu douăzeci de ani bancherii protestau atunci când 30% din venitul unei familii erau luate în calcul pentru rambursarea datoriilor, în 2006 ei consideră că un nivel de 50% este perfect tolerabil.

Pe de altă parte, o adevărată prăpastie se adâncește mereu între cei mai bogați dintre americani și restul populației: în 1975, venitul a 0,01% dintre cei mai bogați (în principal, actori ai piețelor financiare) era de 50 de ori mai mare decât salariul mediu al unui muncitor, dar a devenit de 250 de ori mai mare treizeci de ani mai târziu; de jumătate din bogăția creată între 1990 și 2006 a beneficiat doar 1% dintre familii. Salariul muncitorului american scade neîncetat din 1973, din cauza concurenței imigrației și a delocalizărilor. În 2006, salariații americani lucrează, în medie, 46 de săptămâni pe an, cu șase mai mult decât europenii, și au concedii de două ori mai mici decât aceștia.

În 2006, chiar și în California, unde salariul minim pe oră este totuși, în principiu, de opt dolari, un copil din cinci trăiește sub pragul

sărăciei; 3.5 milioane de sedentari americani sunt lipsiți de adăpost cel puțin trei luni pe an; aproape un copil de culoare din 10 și un copil de origine hispanică din 20 locuiesc cel puțin două luni pe an într-un refugiu; este și cazul unei persoane vârstnice din 10. La New York, peste 38 000 de persoane dorm în fiecare noapte în cămine municipale: dintre acestea, 16 800 sunt copii și aproape tot atâția bătrâni. În 2006, 41 de milioane de americani nu beneficiază de nici un ajutor, iar 31 de milioane nu au nici un fel de asigurare.

La scară mondială, contrastele sunt, de asemenea, din ce în ce mai vizibile: dacă în 1950 jumătate din populația lumii – circa 1,2 miliarde de oameni – trăiau sub pragul sărăciei absolute, estimat la un dolar pe zi, în 2006, jumătate din omenire supraviețuiește cu mai puțin de doi dolari pe zi, noul nivel al sărăciei, iar 1,3 miliarde nu dispun de mai mult de un dolar. Salariul pe oră minim al unui californian este de patru ori mai mare decât salariul zilnic al unei treimi din omenire. Jumătate dintre locuitorii planetei nu au accesul elementar la apă curentă, la educație, la sănătate, la credite și nici la locuință. Dintre locuitorii orașelor din emisfera sudică, 78% trăiesc în cocioabe. Ei reprezintă 99,4% în Etiopia. Orașele cresc dezordonat: populația din Dacca, Kinshasa și Lagos a crescut de 40 de ori între 1950 și 2006. Există în lume 200 000 de bidonville-uri. Cele mai sărace 49 de țări de pe planetă, totalizând 11% din populația lumii, continuă să nu primească decât 0,5% din PIB-ul mondial.

Agricultura mondială bate pasul pe loc, în vreme ce populația crește din ce în ce mai repede și continuă să sufere de foame. Cantitatea de calorii disponibilă pe cap de locuitor la nivelul

planetei a crescut cu numai 3% între 1994 și 2006. Tot în 2006, 850 de milioane de oameni suferă de malnutriție, adică mai mult decât oricând; un miliard (dintre care mai bine de două treimi sunt femei) sunt analfabeți; mai mult de 150 de milioane de copii între 6 și 11 ani nu frecventează școala.

Aceste creșteri agravează și mai mult mizeria. O parte importantă a bunurilor exportate la prețuri foarte mici (îmbrăcăminte, jucării și articole de sport) către magazinele din Europa și din America este produsă de muncitori ultra-exploatați în țările cele mai sărace din Asia și din America Latină. În 2006, 250 de milioane de copii din întreaga lume – dintre care un sfert au mai puțin de 10 ani – muncesc ilegal, 180 de milioane dintre ei în condiții de exploatare intolerabile; 10 milioane sunt victime ale sclaviei și ale prostituției. În același an, 22 000 de copii au decedat ca urmare a accidentelor de muncă. În Bangladesh, de exemplu, în întreprinderile de export, salariul minim lunar nu depășește 10 dolari și nu a mai fost reevaluat din 1994, în ciuda revoltelor; copiii muncesc șapte zile din șapte, iar salariile nu reprezintă decât mai puțin de 10% din costurile de producție. Nimeni nu controlează nimic.

În Africa, situația este și mai gravă: venitul pe cap de locuitor a scăzut cu un sfert între 1987 și 2006. Din 1970 până în 2006, partea Africii pe piața mondială a scăzut la jumătate; datoria sa a devenit de 20 de ori mai mare și este acum egală cu producția sa totală. În 2006, SIDA, boală apărută la începutul anilor '80, amenință viața a 30 de milioane de oameni, dintre care mulți au mai puțin de 40 de ani (cadre didactice, tinere cadre, polițiști, soldați), distrugând infrastructura umană a acestor țări;

numai 27 000 dintre bolnavi beneficiază de un tratament, costul triterapiei fiind de 12 000 de ori mai mare decât își poate permite să cheltuiască anual un african pentru medicamente.

Acolo unde statutul femeii este deosebit de periclitat – din nordul Africii până în nordul Indiei, indiferent de religie –, mizeria este și mai evidentă.

În fața acestor teribile decalaje, migrația populației se accelerează. În Africa, mai mult de o cincime dintre locuitori trăiesc în altă parte decât acolo unde s-au născut. Este și cazul fiecăruia al cincilea locuitor al Australiei, al fiecăruia al doisprezecelea locuitor al Statelor Unite și al fiecăruia al douăzecilea locuitor al Uniunii Europene.

În plus, violența n-a încetat să ia amploare; deși nu este vorba despre un război declarat, dispariția confruntării Est-Vest face mai vizibilă opoziția Nord-Sud. Războaiele civile izbucnesc peste tot, din Balcani până în America Latină, din Africa până în Orientul Mijlociu.

În iulie 1991, imediat după căderea Zidului Berlinului, Irakul, unul dintre noii aliați laici ai Americii, crede că poate profita de susținerea Washingtonului pentru a pune mâna pe petrolul din Kuwait; va renunța la această pretenție după războiul din Golf, cu ocazia căruia trupele americane se instalează în apropierea Locurilor Sfinte din Arabia Saudită. La puțină vreme după aceea, pirăți suniți, apoi šiiti, utilizați în anii '70 de către Statele Unite în Afghanistan și în alte locuri pentru a contracara influența sovietică, întorc armele împotriva Washingtonului. Atentatele se înmulțesc, vizând izgonirea „necredincioșilor” de pe Pământurile Sfinte, apoi din țările arabe. În primii ani ai celui de-al treilea mileniu al erei creștine, în Arabia, în Africa, la

New York, apoi în Afghanistan, în Irak și în Liban, o parte a Islamului, profund ostilă lumii sovietice, devine inamicul capitalismului, al Stateelor Unite și al aliaților acestora. La 11 septembrie 2001, pirai fanatici ai religiei islamice deturneză avioane de linie (mijloace nomade) pentru a doborî Turnurile Gemene new-yorkeze (monumente sedentare).

Statele Unite sunt nevoite atunci să suplimenteze cheltuielile destinate securității, pentru a se proteja în interior și pentru a-i ataca în afară pe cei pe care-i desemnează ca responsabili. Astfel, ele declanșează un interminabil război în Afghanistan, apoi în Irak. O adevărată mlaștină: numai costul războiului din Irak s-a ridicat, în 2006, la 300 de miliarde de dolari, adică 2,5% din PIB-ul american. Pentru a doua oară, costurile apărării unei „inimi” amenință supraviețuirea acestora.

* * *

În concluzie, până astăzi, Ordinea economică a cunoscut așadar nouă forme succesive cristalizate în jurul a nouă „orașe-inimă”: Bruges, Veneția, Anvers, Genova, Amsterdam, Londra, Boston, New York și, în sfârșit, Los Angeles.

Viitorul, ce pare a-i surâde la infinit Americii, ar trebui totuși să țină cont de lecțiile trecutului. Într-adevăr, el ar trebui să semene, în bine și în rău, cu acesta: cea de-a noua formă ar intra în declin și ar urma o a zecea, consecință a răsturnărilor geopolitice, economice, tehnologice și culturale cristalizate în jurul unei noi „inimi” și statuând condiția altor învinși.

Istoria trecutului va ajuta la trasarea contururilor acestui viitor, la punerea în evidență a pericolelor, tocmai pentru a le putea controla.